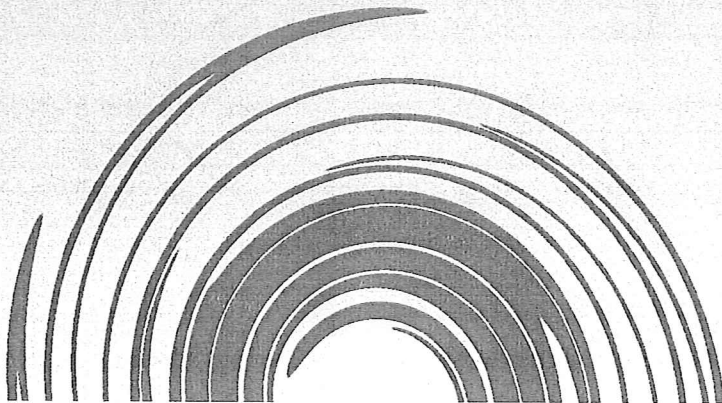

การประชุมสังคมนศาสตร์วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 12

“ การพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เพื่อความยั่งยืนของชุมชน ท้องถิ่น สังคมไทย และอาเซียน ”

14 มกราคม 2559 ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

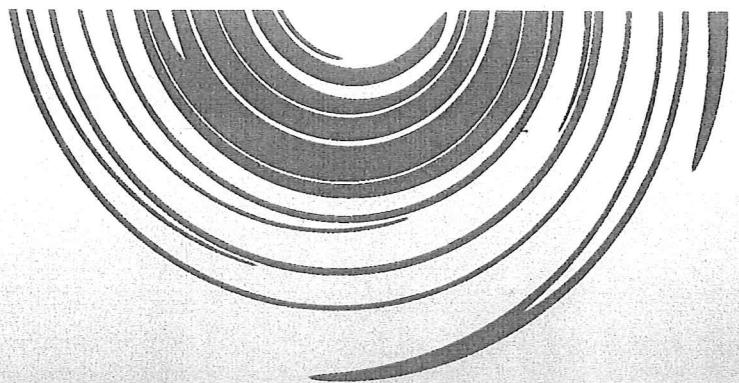

The 12th National and International Symposium of Social Sciences

“ Development under Globalization Stream for Sustainability of Local Communities in Thai Society and ASEAN ”

14 January 2016

The Grand Conference Hall, Chiang Rai Rajabhat University

สำนักวิชาสังคมนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง

วิทยาลัยครูหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความวิจัย (ภายนอก)

โครงการสังคมศาสตร์วิชาการครั้งที่ 12

“การพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เพื่อความยั่งยืนของชุมชน ท้องถิ่น สังคมไทย
และอาเซียน”

1. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
3. รองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยศิลปากร
4. รองศาสตราจารย์ ดร.บุญทวารณ วิงวอน	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
5. รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี พิริยะกุล	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
6. รองศาสตราจารย์ ดร.จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีรพัฒน์ ยางกลาง	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยศิลปากร
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกวรรณ อุ่ทองทรัพย์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทยา สุวคันธ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุกกิ้น อุณวิจิตร	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ จันทิก	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยศิลปากร
12. อาจารย์ ดร.โกสุม โอมพรนุวัฒน์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
13. อาจารย์ ดร.ปกครอง บุญหลง	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
14. อาจารย์ ดร.อภิสม อินทรลาวัณย์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
15. อาจารย์ ดร.ปเนต มโนมัยวิบูลย์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
16. อาจารย์ ดร.เด่นพงษ์ วงศ์วิจิตร	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
17. ดร.วิชุดา มาตันบุญ	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
18. อาจารย์ ดร.ประไพพิมพ์ สุธีวสินนท์	ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความวิจัย (ภายใน)

โครงการสังคมศาสตร์วิชาการครั้งที่ 12

“การพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เพื่อความยั่งยืนของชุมชน ท้องถิ่น สังคมไทย และอาเซียน”

1. รองศาสตราจารย์ ดร.นพพร ณะชัยจันทร์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2. รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญพิสุทธิ์ ใจสนิท	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
3. รองศาสตราจารย์พัชรา ก้อยชูสกุล	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรชัย มุ่งไธสง	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รณิดา ปิงเมือง	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลหล่า ศรีเอกานุกูล	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นาวิน พรหมใจสา	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาพรรณ ไชยานนท์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย คำแสน	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์มาลี หมวกกุล	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
11. อาจารย์ ดร.จันจิรา วิชัย	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
12. Mr.Albert Lisec	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
13. อาจารย์ ดร.วรรณะ รัตนพงษ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
14. อาจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ นิวัฒน์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
15. อาจารย์ ดร.จันจิรา วิชัย	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
16. อาจารย์ ดร.สฤทธิพร วิทยผดุง	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
17. อาจารย์ ดร.อนันต์ แก้วตาดีบ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
18. อาจารย์ ดร.จิรนนต์ ไชยงาม นอกซ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
19. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ เมืองเกษม	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
20. อาจารย์ ดร.กรชนก สนิทวงศ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
21. อาจารย์ ดร.กฤตเมธ บุญนุ่น	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
22. อาจารย์ ดร.ธัญลักษณ์ แซ่เถี่ยว	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
23. อาจารย์จุจตุติ คงสุวรรณ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์การนำเสนอผลงานวิชาการระดับชาติ

งานสังคมศาสตร์วิชาการครั้งที่ 12

“การพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์เพื่อความยั่งยืนของชุมชน ท้องถิ่น สังคมไทย
และอาเซียน”

1. ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ	ผู้ทรงคุณวุฒิ
2. รองศาสตราจารย์ ดร.จักรพันธ์ วงษ์บุรณาวาทย์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
3. รองศาสตราจารย์ ดร.นพพร ณะชัยจันทร์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
4. รองศาสตราจารย์พัชรา ก้อยชูสกุล	ผู้ทรงคุณวุฒิ
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชุกกิ้น อุณวิจิตร	ผู้ทรงคุณวุฒิ
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรชัย มุ่งไธสง	ผู้ทรงคุณวุฒิ
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นาวิน พรหมใจสา	ผู้ทรงคุณวุฒิ
8. อาจารย์ ดร.อภิสม อินทรลาวัณย์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
9. อาจารย์ ดร.อนันต์ แก้วตาดีบ	ผู้ทรงคุณวุฒิ
10. อาจารย์ ดร.เบญจมาศ เมืองเกษม	ผู้ทรงคุณวุฒิ
11. อาจารย์ ดร.จิรนนต์ ไชยงาม นอกซ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
12. อาจารย์ ดร.จันจิรา วิชัย	ผู้ทรงคุณวุฒิ
13. อาจารย์ ดร.กฤตเมธ บุญนุ่น	ผู้ทรงคุณวุฒิ
14. อาจารย์ ดร.กรชนก สนิทวงศ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
15. นายยุทธศิลป์ ชุมณี	ผู้ทรงคุณวุฒิ

คณะกรรมการวิชาการฝ่ายจัดทำ (Proceeding)

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เลหล่า ศรีเอกานุกูล	ประธานกรรมการ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รณิดา ปิงเมือง	กรรมการ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นาวัน พรหมใจสา	กรรมการ
4. อาจารย์ ดร.จันจิรา วิชัย	กรรมการ
5. อาจารย์อดิวัชร พนาพงศ์ไพศาล	กรรมการ
6. อาจารย์จามรี พระสุนิต	กรรมการ
7. อาจารย์นพชัย ฟองอิสสระ	กรรมการ
8. ว่าที่ร้อยตรีอัสนีย์ ณ คีรี	กรรมการ
9. อาจารย์ณัฐทิยา วัฒนศิริศาสตร์	กรรมการ
10. อาจารย์ ดร.จิรนนต์ ไชยงาม นอกซ์	กรรมการและเลขานุการ
11. อาจารย์ขวัญชนก นันทะชาติ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคี จังหวัดเพชรบุรี

Wisdom Ecology Case Study : Samakkee Village, Phetchaburi Province

ศวรรยา ธรรมอภิพล¹

ฉัตรนลิน สุขปรีชา²

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคี จังหวัดเพชรบุรีและศึกษารูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดำเนินการศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และวิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นชาวบ้านในชุมชนและผู้นำชุมชนบ้านสามัคคี ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ข้อมูลที่ได้จะนำมาจัดหมวดหมู่ สรุปและนำเสนอผลการศึกษารูปแบบการพรรณนาความ

ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านสามัคคีมีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และได้ส่งสมภูมิปัญญาปรากฏให้เห็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ ได้แก่ การเก็บหอยแครง การทำนาเกลือ 2) ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาหารและการแปรรูปอาหาร ได้แก่ การทำหอยแครงเค็ม หอยแครงหวาน หอยเสียบแห้ง แกงปูใบชะคราม 3) ภูมิปัญญาด้านการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ ได้แก่ กระดานถีบเก็บหอย ปลูกใส่ไม้กั้นหอยเสียบ บาด สำหรับรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนบ้านสามัคคี มี 2 รูปแบบ คือ 1) การสังเกต 2) การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนบ้านสามัคคี พบ 3 ประการ คือ 1) ครอบครัวที่พอมิฐานะมักจะส่งลูกหลานให้มีการศึกษาระดับสูง เพื่อที่จะประกอบอาชีพอื่น ๆ เพราะคิดว่าอาชีพที่ตนทำอยู่นั้นเป็นอาชีพที่ลำบาก 2) คนรุ่นหลังไม่ให้ความสนใจ 3) ไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญา

คำสำคัญ : นิเวศวิทยา, ภูมิปัญญา, นิเวศภูมิปัญญา

¹ อาจารย์คร., สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120 e-mail address : sawanya@ms.su.ac.th

² นักศึกษา, สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี เลขที่ 1 หมู่ 3 ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120 e-mail address : nymphaea.s@hotmail.com

Abstract

The objectives of this study were to study wisdom ecology of Samakkee Village, Phetchaburi province and to study a local wisdom transmission, problems and obstacles of transmission wisdom. The research methodology used qualitative study based on documentary study, structured interview, and non-participant observer From 2 key informant consisted of local people and leader of Samakke village, Bangkhunsai Sub-district, Ban Laem District, Phetchaburi Province. Summarizing and analyzing the results, in the form of a descriptive objective. The result shown that the local people in Samakkee village Was living relatedness with nature and local environment. Knowledge about wisdom ecology appeared 3 formats : 1) Occupational wisdom : collect shells and salt farming. 2) Cooking wisdom or food processing : salt-cockle, sweet-cockle, dry out-cultellus clam. 3) Tool production wisdom. Knowledge was transmission 2 method is observe and leaning by doing. Problems and obstacles of transmission wisdom were some wealthy family often send their children to a higher education for has a better occupation, young generations do not interest, and no successor wisdom

Key Word : Ecology, Wisdom, Wisdom Ecology

บทนำ

ลักษณะภูมิประเทศของประเทศไทยมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นไปตามลักษณะทางธรณีวิทยาของการเกิด นอกจากนี้ในแต่ละแห่งยังมีความแตกต่างด้านละติจูดที่ตั้ง ความใกล้ไกลทะเลและอิทธิพลของลม ปริมาณน้ำฝน ปริมาณแสงแดดที่ได้รับ เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งกำหนดลักษณะและชนิดของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ลักษณะของทรัพยากรดิน ประเภทของป่าไม้และพืชพรรณ และชนิดของสิ่งมีชีวิตที่พบ ฯลฯ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น การเป็นแหล่งอาหารเพื่อการอุปโภคบริโภค การประกอบอาชีพ การนันทนาการ การสร้างบ้านเรือนและสิ่งของเครื่องใช้ รวมถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นต้น

จังหวัดเพชรบุรี เป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตติดชายฝั่งทะเลอ่าวไทยทางด้านทิศใต้โดยมีลักษณะภูมิประเทศ 2 แบบ คือ ภูมิประเทศที่เป็นที่ราบชายฝั่งทะเลซึ่งได้รับอิทธิพลจากความชื้นและไอเค็มจากทะเล และลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเขตภูเขาหรือเทือกเขาสูงที่สำคัญคือเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งได้รับอิทธิพลน้ำจืดจากแม่น้ำสายสำคัญคือแม่น้ำเพชรบุรี ก่อให้เกิดทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย อาทิ ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งประเภทป่าชายเลน ป่าชายหาดและป่าดิบเขา รวมถึงทรัพยากรสัตว์น้ำ แหล่งน้ำทะเลและแหล่งน้ำจืดตามธรรมชาติ

มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนในการดำรงชีพขั้นพื้นฐาน ในการเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพรรักษาโรคและวัสดุสำหรับก่อสร้างบ้านเรือน ตลอดจนความพยายามในการใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนคงจะสะท้อนให้เห็นในเรื่องของวัฒนธรรมและความเชื่อในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน อาทิ วัฒนธรรมการบริโภคอาหารการแปรรูปอาหาร การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน รวมถึงประเพณีและความเชื่อ ที่เกิดจากการเรียนรู้ สัมผัสและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งปรากฏให้เห็นในลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะ สัมพันธ์แตกต่างกันไปตามสภาพของแต่ละพื้นที่

ชุมชนบ้านสามัคคี เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลในตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรีมีอาณาเขตติดชายฝั่งทะเลและมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ชุมชนยังคงมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับทรัพยากรในท้องถิ่น ดังปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวันชายฝั่งที่ยังคงยึดการประกอบอาชีพการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือประมงแบบพื้นบ้าน การบริโภคอาหารและการแปรรูปอาหารทะเลที่มาจากทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น ความเชื่อในการบูชาแม่ย่านางเรือเพื่อช่วยให้ทำประมงได้ปริมาณมาก เป็นต้น รวมถึงการสร้างองค์ความรู้ของท้องถิ่นเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจในการศึกษานิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคี จังหวัดเพชรบุรี รวมถึงรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญา ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนสามัคคี เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ควบคู่กับการสืบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษานิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคีจังหวัดเพชรบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคีจังหวัดเพชรบุรี
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคีจังหวัดเพชรบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิเวศภูมิปัญญา รูปแบบการถ่ายทอด ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคีจังหวัดเพชรบุรี โดยใช้วิธีการแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological research) ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การค้นหาประเด็นปัญหาและการให้ความหมาย จากประสบการณ์ตรงของบุคคลผู้ให้ข้อมูลหรือ ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเพื่อค้นหาสิ่งที่ยังไม่มีใครเคยตอบมาก่อน โดยผู้ศึกษาจะศึกษาหาความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อให้เข้าใจองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องก่อนการสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นต่างๆ มากที่สุด ก่อนนำมาจัดหมวดหมู่ของข้อมูล วิเคราะห์และสรุปผลของสิ่งที่ต้องการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษากำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เทคนิค Snowball Technique โดยเริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านสามัคคีในฐานะผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านสามัคคี และแนะนำกลุ่มผู้ให้ข้อมูลลำดับไป คือชาวบ้านในชุมชนบ้านสามัคคี โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เนื่องจากสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ ปรับตัว สังคม และถ่ายทอดภูมิปัญญาและเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาในอดีตจนถึงปัจจุบัน และ 2) กลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ในฐานะผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผู้ศึกษาคำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีการกำหนดข้อคำถามและลำดับคำถามไว้ล่วงหน้า โดยไม่ว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลจะให้คำตอบอย่างไร ผู้ศึกษาจะถามคำถามตามลำดับคำถามที่ได้กำหนดเพื่อให้สามารถควบคุมกรอบของข้อมูลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้โดยมีแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.1 แบบสัมภาษณ์ชาวบ้านชุมชนบ้านสามัคคี

แบบสัมภาษณ์มีการกำหนดประเด็นคำถามหรือแนวคำถามเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ทั้งการใช้ประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อมที่มาจากความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและการถ่ายทอดภูมิปัญญา

1.2 แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านสามัคคี

แบบสัมภาษณ์มีการกำหนดประเด็นคำถามหรือแนวคำถามเกี่ยวกับ วิถีการดำรงชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ทั้งการใช้ประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อม ที่มาจากความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

2. แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้ศึกษาจะสังเกตเพื่อศึกษาลักษณะและประเภทของทรัพยากรธรรมชาติที่พบภายในชุมชน สังเกตลักษณะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

ผู้ศึกษาคำเนินการค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนิเวศวิทยาแนวคิดเกี่ยวกับนิเวศภูมิปัญญา บริบทพื้นที่ศึกษาและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหนังสือ ตำรา บทความวิชาการ และระบบสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

ผู้ศึกษาคำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านสามัคคี และผู้นำชุมชน เพื่อให้ทราบถึงนิเวศภูมิปัญญาของชุมชนบ้านสามัคคี รูปแบบของการถ่ายทอด รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม จะถูกนำมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological

Triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบยืนยันข้อมูลโดยใช้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากวิธีการที่แตกต่างกัน ว่าข้อมูลที่ได้จากวิธีการที่ต่างกันจะนำไปสู่ข้อค้นพบที่อยู่ในแนวเดียวกันหรือไม่ หลังจากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการศึกษา สรุปและนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาความ (Descriptive) แต่ละประเด็นการศึกษา ทำการสังเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมภายใต้กรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพพื้นที่ในชุมชนบ้านสามัคคี ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นป่าชายเลน สภาพดินเป็นดินเลน มีความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศป่าชายเลน ในอดีตพื้นที่ริมชายฝั่งป่าชายเลนมีลักษณะเป็นชายหาดที่มีเปลือกหอยทับถมกันจำนวนมาก จนกลายเป็นหาดสีขาว ต่อมาในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้ถูกทับถมโดยดินเลนที่ถูกพัดเข้ามาตามธรรมชาติ จนกลายเป็นพื้นที่ดินเลนและป่าชายเลน พืชพันธุ์ที่พบมากในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพืชป่าชายเลน เช่น ผักเบี้ย โกงกาง แสม ชะคราม เป็นต้น สัตว์ที่พบมากในพื้นที่ ได้แก่ ปลาตีน ปูแสม ปูก้ามดาบ กุ้งชนิดต่างๆ และหอยชนิดต่างๆ โดยเฉพาะหอยแครง ด้วยลักษณะของนิเวศวิทยานี้เอง ทำให้คนในชุมชนบ้านสามัคคีมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติในนิเวศ 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) วิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพเกี่ยวกับการประมงโดยเฉพาะการเก็บหอยแครงและหอยชนิดอื่นๆ เช่น หอยเสียบ หอยตะกอย หอยลาย เป็นต้น โดยวิธีการเก็บหอยแบ่งเป็น 2 แบบ ได้แก่ 1) แบบกระดานถีบเลน เป็นแบบที่ชาวบ้านนิยมในการเก็บหอย คือ ต้องรอให้ทะเลลงจนอยู่ในระดับแห้ง สามารถถีบเลนได้แล้วจึงออกเรือ โดยมีอุปกรณ์คือ กระดานถีบเลน ถังไม้ มีรอกอกและตะกร้าใส่หอย 2) แบบงม หรือชาวบ้านเรียกกันว่า หย่อง เป็นการหาหอยโดยไม่ต้องรอให้น้ำแห้ง เว้นแต่การหาหอยลายที่ต้องมีหน้ากากสำหรับดำน้ำ เพราะหอยลายจะอยู่ในบริเวณน้ำลึกกว่าหอยชนิดอื่นในการเก็บหอยแครง ชาวบ้านจะมีวิธีสังเกตจากการฟั่นไฟของหอย จะมีสีเหลืองออกมาจากการอำผาเพื่อหาใจของหอยแครง 2) อาชีพการทำนาเกลือ ที่ต้องอาศัยความอดทนและพึ่งพาธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นน้ำทะเล ฤดูกาล และแสงแดด หากน้ำอยู่ในระดับที่พร้อมจะเป็นเกลือจะอยู่ในระดับ 25 คีกริ ซึ่งในปัจจุบันจะมีความสะดวกเพราะมีเครื่องมือที่ใช้วัดความเค็มของน้ำ 3) การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้กระดานถีบเลน เพื่อที่จะไม่ให้ทำลายหน้าดิน และยังสามารถให้หอยตัวเล็กเติบโตได้เพราะใช้มือเก็บหอย ไม่กระดานมักจะทำมาจากไม้จามจรี หรือ ไม้มะม่วง แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านจะไม่ทำไม้กันเอง มักจะไปจ้างคนนอกพื้นที่ทำ โดยราคาต่อแผ่นจะอยู่ที่ 1,200 - 1,300 บาทโดยประมาณ 4) การคิดค้นปลอกนิ้ว เพื่อป้องกันการโดนหอยเสียบบาด ลักษณะของปลอกนิ้วจะทำจากเศษผ้า สวมใส่ที่ละนิ้ว จนครบ 10 นิ้ว 5) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประกอบอาหารหรือแปรรูปอาหาร เพื่อถนอมอาหาร ชาวบ้านในพื้นที่มักจะทำหอยแครงต้ม หอยแครงหวาน หอยเสียบแห้ง และแกงปูใบชะคราม

2. รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านในชุมชนบ้านสามัคคีพบที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญา มี 2 รูปแบบ คือ 1) การสังเกต 2) การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง ในภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ แต่ละครอบครัวจะชักชวนลูกหลาน

ของคนให้ออกไปเก็บหอยแครงด้วยกัน เมื่อออกไปลูกหลานได้เห็น เกิดการสังเกตวิธีการเก็บหอยแครงของพ่อแม่ สังเกตจนเกิดการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติตามพ่อแม่ จนสามารถเก็บหอยแครงเป็นอาชีพสืบทอดกันในครอบครัวต่อไป

3. ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่ามี 3 ประการ คือ 1) ในบางครอบครัวที่พ่อแม่มีฐานะ มักจะส่งลูกหลานให้มีการศึกษาระดับสูง เพื่อที่จะประกอบอาชีพอื่น ๆ เพราะคิดว่าอาชีพที่ตนทำอยู่นั้นเป็นอาชีพที่ลำบาก 2) คนรุ่นหลังไม่ให้ความสนใจ ในยุคสมัยปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี พัฒนาเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้คนรุ่นหลังออกนอกพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพอื่น โดยไม่คำนึงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเองที่มีอยู่ในชุมชน 3) ไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาในบางครอบครัวไม่มีทายาทสืบสกุล เมื่อเสียชีวิต ก็ทำให้ภูมิปัญญาบางอย่างสูญหายไป

อภิปรายผลการวิจัย

ชุมชนบ้านสามัคคีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่มีความสอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่เป็น ป่าชายเลน จึงเกิดนิเวศภูมิปัญญาขึ้น คือ ความรู้และความสามารถของคนในชุมชนที่เกิดจากการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่น และเกิดการสั่งสมและสืบทอดไปยังคนรุ่นต่อไป สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ ชาวบ้านในชุมชนบ้านสามัคคี มีการประกอบอาชีพที่โดดเด่น จะเป็นการเก็บหอยแครง โดยใช้กระดานตีเลนแบบดั้งเดิมตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษและใช้มือเปล่าในการเก็บหอย เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีอาชีพทำนาเกลือ ที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นน้ำทะเล แสงแดด และฤดูกาล รวมถึงความอดทนของผู้ทำนาเกลืออีกด้วย 2) ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาหารและการแปรรูปอาหาร ในท้องถิ่นจะมีการทำหอยเสียบแห้ง หอยแครงเค็ม และหอยแครงหวาน เพื่อเป็นการถนอมอาหาร เพราะหากสามารถจับหอยได้มากเกินความต้องการ ก็จะถนอมอาหารเพื่อให้เก็บไว้รับประทานได้นานขึ้น และมีการนำพืชป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์ในการรับประทาน เช่น การทำแกงปูใบชะคราม ที่ทำมาจากต้นชะคราม โดยนำส่วนใบมาประกอบอาหาร การนำผักเบี้ยไปให้หมูกิน เป็นต้น และ 3) ภูมิปัญญาด้านการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องใช้ เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้กระดานตีเลน เพื่อที่จะไม่ให้ทำลายหน้าดิน ไม้กระดานมีความยาวประมาณ 2 เมตร มักจะทำมาจากไม้จามจุรี หรือไม้มะม่วง แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านจะไม่ได้ทำไม้กระดานเอง แต่จะไปซื้อจากแหล่งผลิตไม้นอกพื้นที่ โดยราคาต่อแผ่นจะอยู่ที่ 1,200 - 1,300 บาทโดยประมาณ นอกจากนี้ยังมีการคิดค้นปลอกนิ้ว เพื่อป้องกันการโดนหอยเสียบบาด ลักษณะของปลอกนิ้วจะทำจากเศษผ้า สวมใส่ที่โคนนิ้ว จนครบ 10 นิ้ว เพื่อป้องกันบาดแผลที่อาจเกิดจากเปลือกหอย

รูปแบบของการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญาชุมชนบ้านสามัคคี จะมีการเรียนรู้แบบอัตโนมัติ ในครอบครัวจะมีการชักชวนลูกหลานให้ออกไปเก็บหอย เมื่อลูกหลานได้เห็น เกิดการสังเกต และเกิดการเรียนรู้ สามารถปฏิบัติตามได้ด้วยตนเอง ในด้านปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญา พบปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ คนรุ่นหลังมีการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้ไม่สนใจและไม่คำนึงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมในชุมชนของตน ประกอบกับในยุคสมัยปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ทำให้คนรุ่นหลังออกนอกพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพอื่น ตลอดจนในบางครอบครัวไม่มีทายาทสืบสกุล เมื่อเสียชีวิต ก็ทำให้ภูมิปัญญาบางอย่างสูญหายไป สอดคล้องกับ กนกพร คุ้มภัย (2557) ที่กล่าวว่า ปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือ คนรุ่นหลังไม่ให้ความสนใจ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง และความแตกต่างทางด้านภาษาท้องถิ่น

14 January 2016

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษาเห็นว่า นิเวศภูมิปัญญาบางอย่างเริ่มสูญหายไปจากชุมชน คนรุ่นหลังเริ่มละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของตนเอง เพราะเห็นว่าอาชีพอื่น ๆ นอกพื้นที่ มีความมั่นคงและมีความสบายมากกว่า ดังนั้นองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาเหล่านี้ เพื่อให้เกิดการสืบทอดและอนุรักษ์นิเวศภูมิปัญญาสืบไป

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาให้ลึกซึ้งในแต่ละเรื่องเพียงเรื่องเดียว เพื่อที่จะเข้าใจตั้งแต่อดีต รวมถึงการเปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน เช่น เรื่องของนิเวศภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษานิเวศภูมิปัญญาในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา เพื่อพัฒนารูปแบบของการเรียนรู้และการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญา และหาแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพิ่มเติม ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร คุ่มภักข. (2557). นิเวศภูมิปัญญาของชาวไทยพวน จังหวัดสิงห์บุรี. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ. มหาวิทยาลัยศิลปากร. เพชรบุรี
- กฤตภัก ทองสุพิมพ์. (2553). การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ กลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปสุกร ในเขตเทศบาลนครนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประกอบการ บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร
- กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร. (2556). ภูมิปัญญาท้องถิ่น. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2558 จาก <http://tkagri.doae.go.th/temp.php?gpg=title02>
- ขจรศักดิ์ บัวระพันธ์. (2556). วิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: บริษัท คอมมาดีไซน์แอนด์พริ้นท์ จำกัด.
- คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2553). รอบด้านจัดการ (เล่ม 2 ตอน ชุมชน คนขุนไทย). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาร์ท พู เวิร์ค.
- วิมลสิริ รุจิภาสพรพงศ์. (2550). การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาการทำข้าวหลามในชุมชนพระงาม จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สวรรณยา ธรรมอภิพล. (2555). ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชป่าชายเลน ชุมชนบ้านคลองลาด จังหวัดเพชรบุรี และชุมชนบ้านสหกรณ์ จังหวัดสมุทรสาคร. สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.